



## Family as a significant source of social capital: Structural restrictions and discussions

## Sosyal sermayenin önemli bir kaynağı olarak aile: Yapısal sınırlamalar ve tartışmalar

Maide Gök<sup>1</sup>

### Abstract

In Turkey, it is seen that social capital is tried to be defined as an economic term and to be discussed the most depend on economic issues. This situation is thought to lead to the neglect of the family which plays an active role in the formation of social capital cases, makes difficult to detect individual and social problems that arise due to depending on lack of family's social capital. On the other hand, in the literature studies conducted by Parcel, and Menagh, Naples, Kaplan, Astone, Nathanson, and Schoen, Dyke, and Wilson, Morrow, İsrail, Beaulieu, and Glen, Pinkerton, and Dolan, Sorenson, Kenneth, Goodpaster, and Hedberg, Ravanera, and Rajulthan it is demonstrated that family life has contribute to formation of the basic elements of social capital such as network and adoption of trust and reciprocity. In current study, moving from above mentioned studies 'findings it is sought that how observed qualifications and change in family structure affect production of social capital. In the study, it is observed that the types of families that differ in social capital formation and has been shown to have both positive and negative aspects of social capital formation of the same family type. The observed changes in the family structure do not ever negatively affect social capital production and domestic bonding social capital and bridging social capital in the family have many important benefits for individual and

### Özet

Türkiye'de sosyal sermayenin iktisadi bir kavram gibi tanımlanmaya çalışıldığı ve en çok iktisadi konulara bağlı olarak ele alındığı görülmektedir. Sosyal sermayenin oluşumunda etkin bir rol oynadığı düşünülen ailenin ihmal edilmesine neden olan bu durum, ailenin sosyal sermaye yoksunluğuna bağlı olarak ortaya çıkan bireysel ve toplumsal sorunların tespitini zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan, literatürde Parcel ve Menaghan, Naples, Kaplan, Astone, Nathanson ve Schoen, Dyk ve Wilson, Morrow, Pinkerton ve Dolan, Sorenson, Kenneth, Goodpaster ve Hedberg, İsrail, Beaulieu ve Glen, Ravanera ve Rajulthan tarafından yapılan çalışmalarda aile yaşamının sosyal sermayenin temel unsurları olan ağların oluşmasına ve güven ve karşılıklık gibi normların benimsetilmesine katkıda bulunduğu ortaya konmaktadır. Söz konusu çalışmaların bulgularından hareketle bu çalışmada aile yapısında gözlemlenen niteliklerin ve değişimlerin ailenin sosyal sermaye üretimini nasıl etkilediği sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada, aile türlerinin sosyal sermaye oluşumlarının farklılık arz ettiği ve aynı aile türünün sosyal sermaye oluşumu için hem pozitif hem negatif yönleri sahip olduğu görülmektedir. Aile yapılarında gözlemlenen değişimler ise sosyal sermaye üretimini her zaman olumsuz etkilememekte ve aile içi bağ kuran ve aile dışı köprü kuran sosyal sermayenin bireysel ve toplumsal yaşam için çok önemli

<sup>1</sup> Assistant Professor Dr., Bingöl University, Faculty of Arts and Sciences, Sociology, [maide023@yahoo.com](mailto:maide023@yahoo.com)

social life. In this study, it is aimed to provide conceptual, theoretical and methodological framework to future practical studies in Turkey. Besides it is thought that current study will show how lack of social capital causes problems and emerging debates about family's role on social capital generation start to weaken, and whether social capital is an individual or collective value.

**Keywords:** Social capital, family, human, cultural economic capital.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

getirileri bulunmaktadır. Bu çalışmanın Türkiye'de yapılacak uygulamalı çalışmalara kavramsal, kuramsal ve metodolojik bir çerçeve sunması hedeflenmekle birlikte, sosyal sermaye yoksunluğunun yol açtığı sorunların görünür kılınmasına, ailenin sosyal sermaye üretimindeki yerinin zayıflamaya başladığı ile ilgili ortaya çıkan tartışmalara ve sosyal sermayenin bireysel mi yoksa kolektif bir değer mi? olduğu sorusuna katkı sağlaması düşünülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Sosyal sermaye, aile, beşeri, kültürel ve ekonomik sermaye.

## 1. Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılması için yıllarca çağrılarda bulunan ve bu bağlamda yapılan program ve projeleri destekleyen Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların ilginç bir biçimde ailenin korunmasına ilişkin yeni konu başlıkları oluşturdukları ve aileyi kamusal bir sorun olarak tanımlamaya çalıştıkları görülmektedir. Diğer taraftan, sosyal sermaye çalışmalarında ailenin sosyal sermaye üretimindeki rolünün zayıflamaya başladığı ve ailevi ilişkilerin zayıflamasının başarı oranlarındaki düşüşe ve suç ve şiddet oranlarının artmasına neden olduğu belirtilmektedir (Sullivan 1989; Boehnke vd. 2000; Field 2008; Sedano vd. 2009).

Söz konusu çalışmalarda bireyin sosyal sermaye üretiminde bazı yapıların diğerlerinden daha önemli olduğu belirtilerek, ailenin sahip olduğu sosyal sermayenin bireysel ve toplumsal yaşam için pozitif yönlerine değinilmektedir (Coleman 1988; Edwards Franklin ve Janet 2003, Morrow 1999; Molyneux 2002). Örneğin, sosyal sermayenin toplumsal gelişme için çok önemli olduğunu savunan Putnam (1993)'in görüşlerinden hareketle yapılan çalışmalarda (Kaplan 1997; Naples 1998; Gitell vd.1999; Phillips 2002; Steffy 2008; Gök 2014) toplumsal kalkınmaya odaklanan gönüllü kuruluşlara katılıma ve aktif çalışmaya ailenin etki ettiği tespit edilmiştir.

Sosyal sermayenin en önemli aktörünün sivil toplum kuruluşları olduğunu savunan toplum merkezli yaklaşımın değişmesine neden olan bu tespitler, sosyal sermaye üretiminde birden çok aktörün önemli olduğunu vurgulayan kurum merkezli yaklaşımı desteklemiş ve sosyal sermaye üretiminde ailenin üstlendiği rollere yoğunlaşan araştırmaların sayısını artırmıştır. Özellikle Stolle (2003: 36) sosyal sermayeyi sadece sivil toplum alanına yerleştirmenin sosyal sermayenin unsuru ve göstergesi olan genelleştirilmiş güvenin, sosyal etkileşimin, kentsel katılımın, işbirliğinin ve hoşgörünün devletten ve aileden bağımsız kavramlar gibi algılamalarına yol açabileceğini belirtmektedir. Oysa bu kavramların her birinin aile, devlet ve sivil toplumla ilişkisi olduğunu ifade eden Stolle (2003), bu bağlamda sosyal sermaye üretiminde aile içi rollerin, aile geçmişinin ve ailenin sahip olduğu kaynakların araştırmacılar tarafından dikkate alınmasına katkı sağlamıştır.

Ailenin sahip olduğu sosyal sermayeye odaklanan çalışmalarda, aile sosyal sermayenin ilk şekillendiği yer olarak kabul edilmektedir (Coleman 1988; Bourdieu 1986; Portes 1998; Crosnoe 2004). Özellikle sosyal sermayenin gerçekleşme düzeylerini ortaya koymaya çalışan araştırmacılara göre sosyal sermaye yapısal, bilişsel ve ilişkiyel olmak üzere farklı düzeylerde gerçekleşmektedir (Tsai ve Ghoshal 1998; Esser 2008). Yapısal düzeyde aile ağları, bireyin bilişsel ve sosyal gelişimini sağlayarak, bireyin diğer bireylerle ya da kolektif yapılarla ilişki kurmasını sağlamaktadır (Coleman 1998; Tsai ve Ghoshal 1998:466). Aile içerisinde çocuğun sosyal sermayeyi nasıl ele aldığı, genelleştirdiği veya ürettiği söz konusu çalışmalarda ele alınmakla birlikte, ailede başlayan

sosyalleştirme sürecinin, toplumsal cinsiyet rollerinin, aile içinde rol model alınan kişilerin, sosyal gelişim için önemli görülen arkadaşların ve okul dışı aktivitelerin sosyal sermaye oluşumunda önemli olduğu belirtilmektedir.

Bununla birlikte, çalışmalarda ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, çocuk sayısı, ebeveynlerin her ikisinin çalışma durumu ailenin çocukla ilgilenme süresini azalttığı düşünülerek olumsuz etkileri bakımından ele alınmış ve kardeşler arasındaki desteğe değinilmemiştir (Putnam 1995; Morrow 1999). Özellikle kadınların istihdam alanına katılımlarını teşvik eden toplumlarda, çalışan kadınların yeterince ilgi göstermedikleri çocuklarının toplumda birçok sorunun ortaya çıkışında etkili oldukları iddia edilmektedir<sup>2</sup>. Örneğin, Amerika gibi kadının istihdam oranının yüksek olduğu toplumlarda medyanın kadının çalışma hayatında yer almasını sokaklarda artan şiddetle, okullarda başarı oranlarının düşmesiyle, çocuk yaşta hamilelik sorunuyla ve obezite gibi birçok toplumsal sorunun ortaya çıkışıyla ilişkilendirmesi aileye olan ilgiyi artırmakla birlikte, ailenin toplum için olan önemine dikkati çekmektedir (Hao 1994; Bolton 2000).

Türkiye’de ise sosyal sermaye ve aile üzerine yapılan çalışmaların çok sınırlı olduğu, bu çalışmalarda ailenin sosyal sermaye oluşumu hakkında yeterince bilgiye yer verilmediği ve aile yapısında gözlemlenen değişimlerin sosyal sermaye oluşumunu nasıl etkilediğine değinilmediği görülmektedir. Bundan hareketle bu çalışmada modernleşmenin etkisi ile aile yapısında meydana gelen değişimlerin ailenin sosyal sermaye üretiminde olumlu ya da olumsuz bir etkisi olup olmadığı sorusuna literatürdeki çalışmaların bulgularından hareketle cevap aranmıştır.

## 2. Sosyal Sermayenin Önemli Bir Kaynağı Olarak Aile

Sosyal sermaye kavramının henüz kullanılmadığı dönemlerde birçok sosyolog kolektif yaşamın ve gruba üyeliğin getirdiklerine yoğunlaşarak aslında sosyal sermayenin önemine işaret etmişlerdir. Özellikle Tönnies, Durkheim, Weber, Cooley gibi ilk düşünürler etkileşim biçimlerine göre grupları tanımlamaya çalışırken (cemaat-cemiyet, organik-mekanik, birincil- ikincil ilişkiler gibi), grup birlikteliğinin pozitif yönlerini ortaya koymaya ve toplumdaki ilişki biçimlerini sınıflandırmaya çalışmışlardır. Ayrıca sanayileşme ile başlayan sosyal ilişkilerdeki dönüşümleri, toplumsal yapıda gözlemlenen değişimleri, geleneksel bağlardaki kopukluğu, kimlik bunalımını, toplumsal yaşamdan uzaklaşmayı ve yabancılaşmayı içine alan birçok olumsuz durumu ortaya koymuşlardır.

Hanifan’ın sosyal sermaye kavramını 1916’da kullanması ile birlikte ilişki biçimleri ve ağ oluşumları daha fazla görünürlik kazanmış ve sosyal sermaye kavramı daha açık bir biçimde tanımlanmaya başlanmıştır. Kavram ilk olarak, iyi niyet, arkadaşlık, anlayış, bireyler ve aileler arasındaki ilişkiler ve sosyal bir birlikteliği ayakta tutmanın temel özellikleri bağlamında tanımlanmıştır. Günümüzde ise sosyal sermaye bireylere bütün yaşamları boyunca gerekli olan fırsatlara ve kaynaklara erişim imkânı sunan ve bilgi taşıyıcılığı, etki etme, kontrol kurma ve güç oluşturma gibi faydaları bulunan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Sedano vd. 2009: 163; Portes 1998; Lin 2009; Adler ve Kwon Woo 2002: 29). Ayrıca sosyal sermaye aile, ekonomi, eğitim gibi birçok kurumla ilişkili bir kavram olarak ele alınmakta ve aktörün sosyal ilişkileri sonucunda elde ettiği ve yatırım yaparak sürekli korumaya çalıştığı değerli bir kaynak olarak kabul görmektedir (Coleman 1988; Bourdieu 1986; Lin 2009; Field 2008).

Sosyal sermayenin bir emek birikimi olduğunu ve yatırım yapma ile artırılabilirliğini ifade eden Bourdieu’ye göre (1997: 47-51) bireyin sosyal sermayesi aile ve akraba gibi birincil gruplara üyeliğine bağlı olarak gelişmektedir. Zira aile, insan oğlunun hem biyolojik hem de sosyal olarak yeniden üretimini gerçekleştirirken, sosyal sermaye üretiminin gerçekleştirilmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Çocuğun aile bireyleri ile kurduğu ilk ilişkiler, bu ilişkilerin biçimi (güven ve

<sup>2</sup> Bu konuda ayrıntılı tartışma için John Bowlby’in anneden yoksunluk kavramına bakılabilir.

hoşgörüyü dayanması) ve kuvveti (aile bireyleri arasındaki güçlü bağlar) çocuğun gelecekteki sosyal sermaye üretimini etkilemektedir (Edwards vd. 2003: 4-5).

Özellikle çocuğun doğumdan sonra geliştirdiği güven ve bağlılık duygusu bireyin sosyal sermaye üretimini etkilemektedir. Erikson' a göre çocuğun doğumla ilk ilişki kurduğu ailenin eylemleri çocuğun ilerdeki eylemlerini ve ilişki biçimlerini belirlemektedir. Anne ile çocuk arasında ilişki süreklilik ve tutarlılık arz eder ve çocuk annenin her an yanında olabileceğinden emin olursa güven duygusu gelişir, aksi takdirde dünyayı güvenilmez, tehlike dolu olarak algılar. Çocuğun doğru davranışları ödüllendirilip, pekiştirilirse çocukta kendisini ve çevresini kontrol edebileceği özerklik ve girişimcilik duygusu gelişir. Çocuğun yapabileceği şeyleri yapmasına izin verilmezse ve cezalandırılırsa seçim yapabilme ve özgür karar alma yeteneği ortadan kalkar. Bu durumda çocukta kuşku ve utanma duygusu ortaya çıkabilmektedir (Ulusoy 2013: 370-1). Benzer bir biçimde Coleman (1988) da sosyal sermayenin en verimli üretiminin “doğumla kurulan ilişkilerde” yattığını ifade etmiştir. Zira çocuğun insanlara kuşkuyla bakması ve insanlardan çekinmesi, sosyal sermayenin temel unsurları olan güvenin ve ağların inşasını zorlaştırarak, çocukluk yıllarından itibaren çocuğun sosyal sermaye üretimini olumsuz etkileyebilmektedir.

Coleman (1988) sosyal yapıyı açıklamak için kullandığı sosyal sermaye kavramını üç başlık altında incelemiştir: yükümlülükler ve beklentiler, bilgi kanalları ve sosyal normlar. Coleman'ın sosyal sermaye tanımı ailenin çocuğun veya gencin bilişsel ve sosyal gelişimi açısından taşıdığı değere dayanmakta ve aile genç insanların en önemli sosyal sermaye kaynağı olarak görülmektedir (Furstenberg ve Hughes 1993). Coleman, toplumdaki bazı yapıların sosyal sermayeye diğerlerinden daha fazla önem verdiğini belirterek, ilk sosyalleşmenin başladığı yer olması ve sosyal kontrolle bireyin eylemlerini biçimlendirmesi nedeniyle özel anlamda ailenin ve genel anlamda akrabalığın toplumun en önemli yapı taşı olduğunu ifade etmektedir (Field 2008: 36-7).

Coleman'a (1988) göre sosyal eylemleri açıklayan iki temel fikir bulunmaktadır. İlk olarak, aktör sosyalleştirilmiştir ve sosyal normlar ve kurallar tarafından idare edilmektedir. Bu nedenle Coleman doğumdan itibaren aileyi sosyal sermaye üretiminde etkili bir aktör olarak ele almakta ve sosyal sermayenin önemli bir kaynağı olarak ailenin kuşaklar arasında ilişkileri devam ettirmesi yönüyle önemli olduğunu vurgulamaktadır. Coleman'a göre ebeveynler çocuklarına yatırım yaparak ileri yaşlarda çocuklarında bu yatırım sonucunda beklediklerine kavuşmayı umut etmektedirler. Ailenin çocuğa gösterdiği ilgi ve alaka ve çocuklarla geliştirdiği bağlar, çocuğun kişisel sorunlarını paylaşmasını ve eğitimde başarılı olmasını sağlamaktadır.

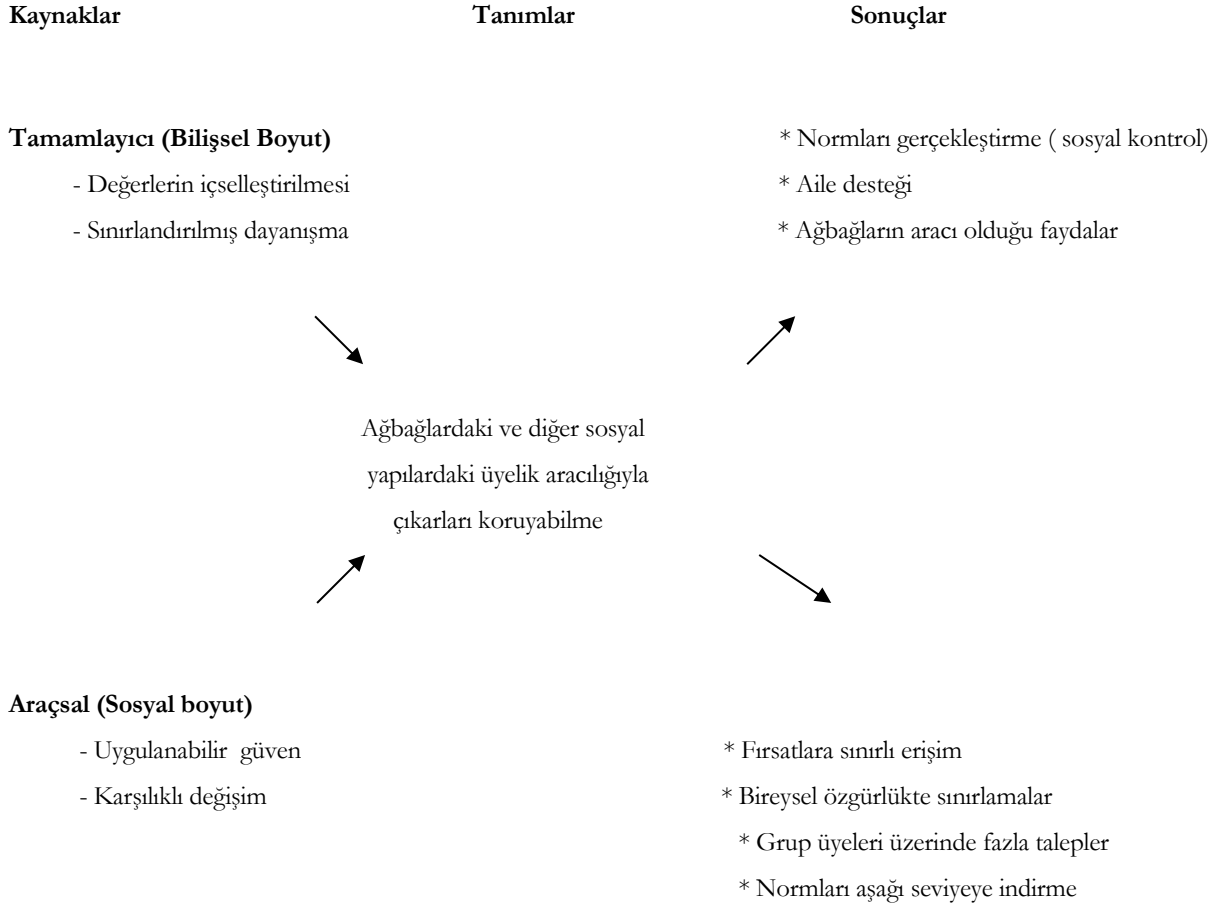
Benzer bir biçimde Crosnoe, çocukların alacağı eğitim konusunda bilgi taşıyan, gelecekte önüne çıkabilecek fırsatlardan haberdar eden, toplumda istendik davranışların kazandırılmasında rol oynayan ve çocuğun sahip olabileceği fırsatlar konusunda bilgi veren bir kurum olarak aileyi tanımlamaktadır (2004:268). Bununla birlikte, aile sahip olduğu sosyal sermayeyi çocuklarına aktarması, güvenin, hoşgörünün ve karşılıklılık normlarının ilk aktarıcısı olması ve işbirliği çalışmalarının ilk öğreticisi olması yönleriyle de önemlidir (Wright vd. 2001: 2). Zira grup halinde çalışma ve paylaşım öğrenilmeden kamusal yararın bireysel yarardan önce gelmesi ve karşılıklı güven bağlarının inşa edilebilmesi mümkün olamamaktadır. Sosyal sermayenin ve toplumu ayakta tutan eşitlik ve statünün korunması bu değerlerin kazandırılmasına bağlıdır (Sedano vd. 2009: 165-6).

Coleman ailenin farklı işlevleri yerine getirerek sahip olduğu sosyal sermayeyi üç aşamada çocuğuna aktarabileceğini ifade etmektedir. Sosyal sermaye üretim sürecinde çocuklarla vakit geçirme ve onlar için emek harcama ilk aşamayı oluşturmaktadır. Daha sonra çocuklarla ebeveynler arasında etkili bir iletişim ortamı ve güçlü bağlar oluşturmak bu üretim sürecinde önem taşımaktadır. Son olarak da, toplumda istendik davranışların kazandırılması ve pekiştirilmesi gerekmektedir (Wright vd. 2001: 2). Aksi takdirde ailenin üyelerinden herhangi birinin hata yapması durumunda kişi sadece içinde yaşadığı çevreye karşı utanç yaşamaz, aynı zamanda bütün aileyi utanç altında bırakır. Bu nedenle

sosyal sermaye kişinin sonuçlarını düşünerek hata yapmasını engelleyerek aile üzerinde olumlu bir işleve sahiptir (Zhou ve Bankston 1996: 207).

Portes'in sosyal kontrol kavramı ile açıklamaya çalıştığı bu durum, sosyal sermaye oluşumu üzerinde hem olumlu hem de olumsuz durumlara yol açmaktadır. Portes'e göre sosyal kontrol sosyal sermayenin tamamlayıcı ve araçsal kaynaklarının sonucudur.

### Şekil 1- Sosyal Sermayenin Kaynakları



**Kaynak:** (Portes 1998:7).

Tamamlayıcı motivasyon değerlerin içselleştirilmesi ve sınırlı dayanışmadan oluşmaktadır. Araçsal motivasyon ise karşılıklı değişim ve güveni kapsamaktadır. Portes'e (1998: 7-9) göre aile değerleri içselleştirme, destek sağlama ve güven aşılama gibi olumlu yönleri sahip olmakla birlikte, sınırlı dayanışma, bireylerden aşırı talepte bulunma ve özgürlükleri kısıtlama gibi negatif özelliklere de sahiptir. Bununla birlikte, Merton'un ailenin gizli işlevleri arasında ele aldığı cinsiyet ayrımcılığı, fırsatlara sınırlı erişime neden olmakta ve aile içi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sosyal sermaye üzerindeki olumsuz yönünü göstermektedir.<sup>3</sup>

Coleman ve Portes' ten sonra aileyi sosyal sermaye üretimi açısından ele alan diğer bir isimde Stolle'dir. Stolle'ye göre (2003: 28-30) aile çocuklarının sosyal sermaye üretimine farklı açılardan katkıda bulunmaktadır. Bu katkılar kişinin hem aile içi hem de aile dışındaki sosyal sermaye üretimi

<sup>3</sup> Ayrıntılı bilgi için Wallace ve Wolf'un Çağdaş Sosyoloji Kuramları (2013:88) kitabına bakınız.

için çok önemli bir yere sahip olmakla birlikte, ailenin sosyal sermaye üretiminde aşağıdaki işlevleri yerine getirmesi gerekmektedir.

- Aileler çocuklarına kiminle ne şekilde etkileşime geçebileceklerini ve kimlerle işbirliği yapabileceklerini göstermelidirler.
- Çocukların sosyal ilişkilerini geliştirmeleri için ihtiyaç duydukları bilgi, beceri, yetenek ve davranış biçimleri ailede kazandırılmalıdır.
- Ebeveynler, sosyal sermayenin temel unsurları olan güveni sağlamak için daha açık ve hoşgörülü bir ortam oluşturmali ve çocukların güven duygusu geliştirmelerine yardımcı olmalıdırlar.

Ailenin içi sosyal sermaye oluşumunu destekleyen bu işlevlerin yanı sıra Coleman' a göre ailede oluşan sosyal sermaye dış çevreden ve faktörlerden bağımsız değildir. Ailedeki bireyler arasında ilişki biçimlerinin yoğun olması ve güvene dayanması aile dışı sosyal sermayeyi artırmaktadır. Aile içi ilişkiler, aile dışındaki sosyal bağlarla bir araya gelerek sıkı bir norm yapısını, daha genelleştirilmiş bir güveni ve yükümlülükleri ortaya çıkarmaktadır. Aile ağına dâhil olan üyeler arasındaki normların kuvveti dış çevredeki ağlarla birleşerek sosyal sermaye üretimini hızlandırmaktadır (Uğuz 2010: 146). Benzer bir biçimde Putnam (2000: 14) de, sosyal etkileşimlerin yoğun ağları üzerinde yer alan ailenin genelleştirilmiş karşılıklı ilişkilerini desteklediğini ve sivil toplum kuruluşlarına katılıma, sorumluluk almaya, bağlılığa ve karşılıklı dayanışmanın artmasına etki ettiğini belirtmektedir.

### 3. Aile Üzerine Yapısal Tartışmalar ve Ailenin Sosyal Sermayesinin Ölçülmesi

Modernleşmenin etkisi ile değişen insan ilişkileri ve yaşam biçimleri ailede büyük değişikliklere yol açmıştır. Tarıma bağlı geniş aile yapısı zamanla yerini birkaç aile üyesinin yer aldığı çekirdek aileye bırakmıştır. Ebeveynlerin her ikisinin de çalıştığı aile yapılarında ise ilişkiler zayıflamış ve aile yerine getirdiği birçok işlevi kamudaki başka kuruluşlara devretmiştir. Özellikle sanayi sonrası toplumlarda çekirdek ailede değişimden etkilenmiş ve aile yapılarında büyük bozulmalar meydana gelmiştir. Güvenin, hoşgörünün ve paylaşımın ilk öğretildiği ve değerlerin ilk benimsendiği yer olan aile yapısı, boşanmalardaki artışla tek ebeveynli parçalanmış aile yapısına bürünmüştür. Aile yapılarında gözlemlenen söz konusu değişimlerin sosyal sermaye üretimine etkileri araştırmacılar için merak konusu olmaktadır.

Diğer taraftan, ailede sosyal sermayenin nasıl ölçülebileceği konusunda araştırmacılar arasında fikir birliğinin olmadığı görülmektedir. Kimi araştırmalarda aile içi sosyal sermayenin ölçülmesine daha fazla önem verilirken, kimi araştırmalarda ise aile dışı ağlar odağa alınarak ailenin sosyal sermaye miktarı ve yoğunluğu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Aile dışı ağlara odaklanan çalışmalarda sosyal ağların dayanıklılığı, kullanılma sıklığı ve erişilebilirliği sosyal sermaye oluşumlarında çok önemli bir yere sahip olmakta ve bireyin kendini güven içinde hissetme durumu ve güven duyduğu insan sayısı ağların niteliklerini belirlemektedir.

Hem aile içi hem de aile dışı sosyal sermaye oluşumunda önemli olan güven, yerel topluluklara ve sivil toplum kuruluşlarına katılımı etkilemektedir. Aile dışı ağlarla ailenin sosyal sermayesini tespit etme çalışmalarında, ağların büyüklüğü, komşuluk ağları üzerinde yer alanlara, devlet kurumlarına ve ticari kuruluşlara karşı duyulan güven düzeyi, arkadaş ağlarında yer alanların yaşı, eğitim ve gelir düzeyi ve sivil toplum kuruluşlarına üye olanların nitelikleri sosyal sermayenin ölçülmesinde değişken olarak kullanılmaktadır (Stone vd. 2003; Stone ve Hughes 2002). Ayrıca çevresel alanların kullanım sıklığı ve boş vakit değerlendirme için sosyal aktivite merkezlerinin kullanımı aile dışı sosyal sermaye oluşumunun tespitinde önemli görülmektedir (Morrow 1999).

Bununla birlikte, aile yapılarının temel nitelikleri sosyal sermaye üretim süreçlerinin ve oluşan sosyal sermaye miktarının farklılaşmasına neden olmaktadır. Bazı araştırmacılar geleneksel aileden çekirdek aileye geçişin sosyal sermaye üzerinde olumsuz etkileri olduğunu savunurken, diğer taraftan bazı

sosyologların geleneksel aile yapılarını sosyal sermayeye olan olumsuz etkileri bakımından ele aldıkları görülmektedir. Özellikle geleneksel ailelerde sosyal hareketliliğin çok az olması ve bireyin özgürlüğünün kısıtlanması ve çekirdek ailelerde boşanma oranlarında çok fazla artış gözlemlenmesi aile türlerinin sosyal sermaye bağlamında daha fazla tartışılmasına neden olmaktadır (Jamieson, 1998).

Çekirdek ailede çocuk sayısının az olması kuşaklar arası akraba bağlarının az olmasına neden olmakta, çalışan birçok kadın çocuk bile doğurmayı istememekte ve boşanmalar nedeniyle birçok çocuk aile ortamında büyümektedir. Bu nedenle geleneksel ailenin yok oluşu insanların sosyal sermaye birikimlerine zarar vermektedir (Field 2008: 162). Diğer taraftan Fukuyama çekirdek aileyi güvenin güçlü normlarla inşa edildiği yer olarak tanımlamakta (akt. Edwards vd. 2003: 8) ve aile değerlerine çok fazla bağlı olmanın otoriter bir devlete ve zayıf bir sivil topluma neden olacağını belirtmektedir. Çünkü bağımlı birey yaratan geleneksel ailevi değerler, toplumun gelişmesine ve insanların yaratıcılıklarına engel olmakta ve sadece akrabalarına güven duyan bireylerin gönüllü ve kolektif ağlara dâhil olamayacakları düşünülmektedir (Başak 2010: 67). Benzer bir biçimde Putnam (2000: 278) de geleneksel aile yapısında gözlemlenen değişimlerin toplumsal katılım düzeyi üzerinde çok bir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Geleneksel aile yapısı üzerine tartışmalara yol açan bu düşünceler ailenin sosyal sermayesinin ölçülmesinde aile yapısının dikkate alınmasının gerekliliğini göstermiştir. Özellikle evdeki çocuk ve yetişkin sayısı ve bunlar arasındaki ilişkinin kuvveti, ebeveynlerin çocuklarla geçirdikleri süre ve gösterdikleri ilginin miktarı, birlikte sosyal aktivitelere katılma ve ödevlerine katkı da bulunma sosyal sermayenin ölçülmesi için önem taşımaktadır (Israel vd. 2001: 45).

Aile türlerinin yanı sıra, bazı sosyologların sosyal sermaye oluşumunda aile yapısındaki bozulmalara ve değişimlere neden olan olgulara daha fazla odaklandıkları görülmektedir. Örneğin, Coleman sosyal sermayenin boşanma, ayrılık ya da göç gibi akrabalık bağlarında kopukluğa yol açan süreçler nedeniyle zayıfladığına inanmaktadır (Field 2008: 157). Coleman' a göre modern hayatın getirdikleri aile kurumunun sosyal sermaye üretimine birçok açıdan zarar vermekte ve aile yapısındaki değişimler sosyal sermaye yoksunluğuna neden olmaktadır. Tek ebeveynli aile yapılarında yaşanan anne ya da babanın yokluğu sorunu, kadının çalışma hayatına katılması ve geniş ailelerin yerini az üyeli çekirdek aileye bırakması bu süreçte önemli olabilmektedir. Özellikle her iki ebeveyninde çalıştığı ailelerde diğer akrabalarla görüşme sıklığı azalmaktadır (1997: 89).

Benzer bir biçimde Putnam de kadının çalışma hayatına katılmasının, zaman yetersizliğine yol açması nedeniyle, ailenin sosyal sermaye üretimini azalttığını ifade etmektedir (Putnam 2000). Sapiro'ya göre kadınlar ailede sosyal ilişkilerin düzenleyicisi olarak hareket etmekte, aile üyelerini bir araya getirmekte ve akraba ağlarını ve kültürü korumaktadırlar (2004: 153). Kadın çalışma hayatına girmesi kadının üstlendiği bu sorumlulukların aksamasına neden olmaktadır.

Kadının çalışma hayatına katılmasına yönelik bu olumsuz bakış açılarına rağmen, bazı araştırmacıların her iki ebeveynin çalıştığı çift gelirli aile yapısının olumlu yönlerini ortaya koydukları görülmektedir. Ebeveynlerin her ikisinin de iş gücüne katıldığı ailelerde çocukların ekonomik, sosyal ve kültürel imkânlarla ve kaynaklara daha fazla erişebildikleri belirtilmektedir. Özellikle eğitim ve öğretim imkânları ve niteliği gelire bağlı olarak farklılaşmaktadır (Brugel 2000; Thair vd. 1999). Gecas ve Steff (1990: 945-6) belirli bir pozisyona gelmiş kişilerin meslek seçimlerinde ve eğitim tercihlerinin belirlenmesinde ailenin etkisini araştırdıkları çalışmalarında ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin ve toplum içerisindeki konumunun eğitimde ve mesleki yaşamda başarının elde edilmesinde çok önemli olduğu belirtmişlerdir.

Bununla birlikte, kadının çalışma hayatına katılmasının zaman yetersizliği nedeniyle sosyal sermaye üretimini olumsuz etkilediği varsayımından hareketle yapılan çalışmada (Ravanera vd. 2009), çalışan kadınların arkadaşları ile daha fazla iletişim halinde oldukları ve daha fazla akrabaları ile görüştikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca söz konusu araştırmada çalışan ve çalışmayan kadınların ailelerine,

komşularına ve akrabalarına güvenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Hoschild da (1997) çalışan kadınların evi stres ve bitmeyen taleplerin olduğu yer olarak gördüklerini, bunun aksine iş yerini arkadaşlıkların olduğu ve arkadaşların desteklerinin görüldüğü bir yer olarak tanımladıklarını ifade etmektedir.

Kadının çalışma hayatına katılmasının sosyal sermaye üzerindeki bu etkilerinin yanı sıra göçün, teknolojik gelişmelerin, boşanmanın ve çocuk sayısında azalmanın sosyal ilişkileri zayıflattığı belirtilmektedir. Özellikle göç gibi sosyolojik olguların sosyal sermaye üzerindeki etkisini dikkate alan Putnam, Coleman gibi yaşanan yerde istikrarın olmayışının kaynaklardan kopuş olduğunu ifade etmiştir (Putnam 2000: 390). Ünal'ın (2013) düşük gelirli aileler üzerinde yaptığı araştırmasında göç eden ailelerin çocuklarının eğitim fırsatlarından ekonomik nedenlerden dolayı yararlanamadıkları görülmüştür. Aile bütçesine katkıda bulunma isteği çocuğun okula gitmemesine neden olurken, eğitim alamama bireyin ileride kurabileceği ağırlı olumsuz etkileyebilmektedir. Diğer taraftan, yoksul ailelerin çocuklarının eğitim ve sağlık alanındaki hizmetlerden yararlanamamaları, sosyal güvenceden yoksun olmaları, işgücü piyasasına yeterince katılamamaları ve kentsel mekânda ayrımcılığa uğramaları onların sorunlarla baş edebilme stratejileri geliştirmelerine neden olmakta ve bu durum sosyal sermaye oluşumunu olumlu etkilemektedir (Ünal 2013: 107).

Benzer bir biçimde Putnam de insani yaşamın önündeki engellerin ortadan kaldırılmasında ve yoksulluğun azaltılmasında kaynak paylaşımına dayalı sosyal sermayenin çok önemli olduğunu belirtmiştir. Putnam'e göre, yoksul insanların iyi bir ekonomik sermayeye sahip olmadıkları yerlerde ve beşeri sermayelerinin oluşturmak için birçok engelle karşılaştıkları durumlarda, sosyal sermaye toplumsal huzur için son derece önemli olmaya başlamaktadır. Yoksulluğun yarattığı olumsuzluklar, sağlık sistemindeki bozukluk ve gençlerin işsizlik problemleri sosyal sermayenin biriktirilmesi yoluyla azaltılabilir. Bu sorunların yaşandığı alanlar ise sosyal sermayenin olmadığı yerlerdir (Putnam 2000: 318).

Sosyal sermaye çalışmalarında evlilikle kurulan ilişkileri ortadan kaldırması yönüyle boşanmanın da sosyal sermaye oluşumunu olumsuz etkilediği tartışılmaktadır. Boşanmanın en önemli nedenlerinden birinin güven eksikliği olduğunu belirten Hall (1999: 444), boşanma hızı artıkça sosyal sermayenin önemli bir unsuru olan güvenin ortadan kalkmaya başladığını ifade etmektedir. Boşanma hem ailenin dağılmasına hem de aile bireylerinin yer değiştirmesine neden olduğu için ilişki ağlarının zayıflamasına hatta kopmasına neden olmaktadır. Örneğin, yapılan çalışmalarda boşanmış kadınların akraba, komşu ve arkadaş ağlarının bozulduğu ve evli kadınların yalnız kadınlardan daha fazla insana güvendikleri ve resmi olmayan ağlara daha fazla sahip oldukları gözlemlenmiştir (Ravanera vd. 2005: 64-76).

Morrow (1999: 133-5) ise boşanmış ailelerin çocukları üzerinde yaptığı çalışmada, çocukların ağlarını incelemiş ve bu çocukların kendi babaları ile çok sık görüşmediklerini tespit etmiştir. Diğer taraftan, boşanmış ailelerin çocuklarının en çok annelerine güven duydukları, anne ile duygusal bağlarının daha kuvvetli olduğu ve aile ağlarının bilgi ve rehberlik kaynağı olarak işlev gördükleri gözlemlenmiştir. Ailenin yoksul olduğu ve çocuk sayısının fazla olduğu ailelerde ise çocuklar evdeki kardeşlerine bakmakla yükümlü olduklarından ve ev içi iş yükünü anne ile paylaştıklarından dolayı okul sonrası zamanlarını evde geçirmektedirler.

Sonuç olarak, aile yapılarının temel niteliklerinin ve aile yapısında gözlemlenen değişimlerin sosyal sermaye üretimini olumsuz etkilediği tartışılrsa da yapılan araştırmaların bulgularından hareketle ailenin sosyal sermaye üretiminde çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, Summerskill (2002) İngiltere'de yaptığı çalışmada aile ve güven arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, 11-21 yaş kategorisinde yer alan katılımcıların en çok güvendikleri kişiler ebeveynleridir. Katılımcıların % 72'si ebeveynlerine çok güvendiklerini ifade ederlerken, % 3' ü ailelerine güvenmediklerini ifade etmişlerdir.



#### 4. Ailede Sosyal Sermaye Üretim Süreci

Leonard (2005: 608)'a göre çocukların sosyal sermayeleri ebeveynlerinin diğer insanlarla olan ilişkilerinin bir sonucudur. Çocuklar ailelerinin sosyal sermayeleri üzerinden sosyal ağlarını inşa etmektedirler. Bu süreçte, ailenin sahip olduğu gelirin ve mal varlığının ayrıca ailenin eğitim ve kültür düzeyinin önemli rolü bulunmaktadır.

##### 4.1. Ailede Sosyal Sermaye Türlerinin Üretimi

Sosyal sermayenin ilk türü olan bağ kuran sosyal sermaye aile, arkadaş veya komşu gibi yakın ve samimi ilişkilerin gözlemlendiği birincil ilişki biçimlerini içermektedir. Bu bağlar benzer özelliklere ve kaynaklara sahip kişiler arasında oluşur ve genellikle yoğun güven ilişkileri üzerine temellendirilmiştir. Ayrıca, grup içi dayanışmanın sürdürülmesini de sağlar (Woolcock 2001: 13-9). Coleman'a (1988) göre aile ve akrabalık gibi ağlar dayanışmanın en kuvvetli yaşandığı yerlerdir. Ayrıca sosyal sermaye aile bağlarının güçlü kalmasına ve dolayısıyla toplumu ayakta tutan akrabalık ilişkilerinin sürdürülmesine de aracılık etmektedir.

Aile içi sosyal sermayeyi bağ kuran sosyal sermaye yerine bağlayıcı sosyal sermaye adı altında ele alan Lin'e göre (2008: 59-60), bağlayıcı sosyal sermayenin yer aldığı en iç tabaka; yakın ve güvenilir ilişkileri niteler ve burada yer alan bağlar, duygusallığın paylaşımını ve karşılıklı desteği sağlamaktadır. Yoğun ağlar üzerinde görülen bu sosyal sermaye türü, güçlü bağların (akrabalık gibi) varlığını göstermekte ve karşılıklı değişimin ve hizmetlerin yerine getirilmesini sağlamaktadır. Ayrıca bu bağların varlığı zorunludur. Bağ kuran sosyal sermaye ise orta tabakada meydana gelmekte ve bilginin ve kaynakların paylaşımını içeren bağlarla nitelendirilmektedir.

Bağ kuran veya bağlayıcı sosyal sermaye ile aktör bilgi, tesir etme, fırsatlar veya finansal kaynaklara erişim şansı yakalamaktadır (Yancy vd. 2005: 89). Aile içi bağ kuran sosyal sermaye üretimini sağlayan kaynak paylaşımlarının yanı sıra aile dışı sosyal sermaye üretimi için köprü kuran sosyal sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Köprü kuran sosyal sermaye üyeler arasında doğrudan bir iletişim bulunmasa bile üyelik ve ortak kimlik ile nitelendirilmektedir. İlişkiler kolektif birliktelikler aracılığıyla ortaya çıkmakta ve üyelere aitlik duygusu kazandırmaktadır (2008: 59-60).

İngiltere'de farklı özelliklere sahip iki yerleşim yerinde yapılan çalışmada (Edwards vd. 2006) ailelerin çocuklarına destek olarak bağ kuran sosyal sermayenin oluşumunu sağladıkları ve köprü kuran sosyal sermayenin oluşumunda önemli bir yere sahip oldukları görülmüştür. Gençlerin dışlandıkları alanlarda aile desteğine tutunmalarının sosyal hareketlilik için anahtar konumda olduğu belirtilmiştir.

Bağ kuran sosyal sermayeyi hem olumlu hem de olumsuz tarafları ile ele alan Morgan ve Sorensen'e (1999) göre bireylerin yaratıcılıklarını teşvik eden sosyal sermaye çocukların okul başarılarını olumlu etkilemektedir. Diğer taraftan, bağ kuran sosyal sermaye kendine güven, risk alma becerisini ve bulunduğu pozisyondan daha üst bir pozisyona geçişini sağlamamaktadır. Bu nedenle Holland ve Gillies (2003) ve Putnam' e (akt. Leonard 2005: 927-9) göre bağ kuran sosyal sermaye fırsatlara ve kaynaklara erişimi çok fazla sağlayamadığı için sosyal hareketliliği çok fazla artıramamakta ve toplumsal eşitsizlikleri çok fazla azaltmakta etkili olamamaktadır.

Aile üyeleri arasındaki güçlü bağlar ve dayanışma sosyal sermaye üretimini artırırken, aileden olmayanların ailenin sahip olduğu kaynaklarda istifade edememesi ve aileden yabancıların dışlanması ailede sınırlandırılmış dayanışmanın olduğunu göstermektedir. Waldinger (1995)'e göre sınırlandırılmış dayanışma, "Benzer ilişkilere sahip grup üyeleri arasında ekonomik değişimin kolaylığını ve verimini artırırken, grup dışındakileri tamamen sınırlamaktadır." Sınırlandırılmış dayanışmada ailenin üyelerinin durumlarını iyileştirmek için yapılan yardımlar sırasında, üyelerin gruba destek olmak için bilgi ve kaynaklarını serbestçe paylaşmaları sosyal sermaye üretimini de desteklemektedir.

Diğer taraftan, Coleman aile içindeki dayanışmanın negatif yönüne dikkat çekerek, özellikle karşılıklı ilişkilerine dayanmayan kaynak paylaşımının insanların sırtından geçmenin etkili bir yolu olduğunu ortaya koymuştur (Portes 1998: 8; Uğuz 2010: 141). Çalışan kadınların sosyal sermaye üretimlerini tespit etmeye yönelik yapılan çalışmada (Silvey ve Elmhirst 2003) ekonomik geliri olmayan veya işsiz olan aile bireylerinin çalışan ve ekonomik geliri daha iyi olan ailedeki diğer bireylerin sırtından geçindikleri ve onların aile dışı sosyal sermaye üretimlerini olumsuz etkiledikleri görülmüştür.

Sonuç olarak, ailede gözlemlenen sınırlı dayanışma ve dışlama ailenin ürettiği sosyal sermaye miktarını azaltmaktadır. Bourdieu (1986) bu nedenle ailenin eşitsizlikleri barındıran yapısına dikkatleri çekmektedir. Sadece üyeler arasındaki kaynak transferleri ağların kapalılığına neden olabilmekte, sosyal sermayenin üretimini olumsuz etkileyebilmekte ve daha büyük kaynaklara erişimi kolaylaştıran köprü kuran ve birleştirici sosyal sermaye türlerinin kullanımını azaltabilmektedir.

#### 4.2 Ailenin Sahip Olduğu Sermayelerin Sosyal Sermayeye Dönüşümü

Ailelerde ve topluluklarda var olan sosyal sermayenin yeni neslin beşeri sermayesinin oluşmasında önemli bir rol oynadığını ifade eden Coleman'a göre ailenin ekonomik kaynaklara sahip olması kişilere toplumsal bir statü ya da kredi sağlamakta ve ailede öğretilen normlar sosyal sermaye oluşumunu hızlandırmaktadır. Aile içi akrabalık ilişkileri sosyal sermayenin gelişimini sağlarken, aile bireylerinin aile dışı ağları zengin bir sosyal sermaye oluşturmaktadır (Coleman 1991: 1). Özellikle aile ağlarında görülen kapalılığın güveni artırdığını ve beklentilerin ve yükümlülüklerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunduğunu belirten Coleman, aile geçmişinin ekonomik, beşeri ve sosyal sermayenin temelinde yer aldığını savunmaktadır (1988: 103).

Beşeri sermayenin gelişimine katkısı açısından sosyal sermayeyi ele alan Coleman, beşeri sermayeyi kişinin kendisinden kaynaklanan değişiklikler sonucunda ortaya çıkan ve kişiye yeni yollardan hareket edebileceği, bireysel değerini artıran yetenekler ve beceriler kazandıran bir kavram olarak tanımlamaktadır (2000: 22). Coleman'a göre sosyal sermaye, aile desteği şeklinde ortaya çıkarak beşeri sermayeyi oluşturmaktadır ve bu Bourdieu' nun kültürel sermaye dediği şey ile eşdeğerdir (Tolonen 2005: 346).

Kültürel sermaye ise kimi zaman beşeri sermayeyi de kapsayacak şekilde tanımlanan ve kişinin özellikle aile geçmişi ile kazandığı bilgileri, deneyimleri ve yaşama tarzını ifade eden bir kavramdır. Ailenin toplum içindeki statüsü çocuğun doğuştan sahip olduğu statü kaynaklarında birini oluşturmaktadır. Kültürel sermaye oluşumunu ve nesilden nesille aktarımı sağlayan bu durum, ayrıca aileden öğrenilen değerlerin ve güvenin artması ile çocuğun ileride sahip olacağı sermayelerini de etkilemektedir (Wallace ve Wolf 2004: 165-6).

Bourdieu' ye göre ayrıcalıklı ailelerden gelenler, eğitimde kolayca başarılı olabilecekleri veya rahatça iş bulabilecekleri kültürel bilgilere sahiptirler. Bourdieu insanların ailelerini iş hakkındaki fırsatların kaynağı olarak görmelerinin toplumda sosyal eşitsizliklerin sürdürülmesine neden olduğunu belirtmektedir (Morrow 1999: 146)<sup>4</sup>. Kültürel sermayenin yarattığı eşitsizlikleri bu bağlamda ele alan Bourdieu, kültürel sermayenin sosyal sermaye üzerindeki etkisini merkezi sınavları örnek vererek açıklamaktadır. Zira Ona göre her çocuk merkezi sınavlara bile eşit girememektedir. Çünkü çocukların yetiştikleri ailenin sosyo-kültürel ve ekonomik düzeyi düştükçe eğitim olanakları azalmakta ve başarı oranları da düşmektedir (Wallace ve Wolf 2004: 165-6). Putnam de gelir artıkaç bireyin sosyal sermayesinin artacağını ifade etmektedir (1995: 65-78).

<sup>4</sup> Oysa Granovetter (1973) beş yıl içinde iş değiştirmiş olan profesyonel, teknik ve idari düzey elemanlarına ilişkin çalışmasında, çalışan personelin yüzde on dokuzunun işleri ilanlar ile yüzde on dokuzunun doğrudan işverene müracaat etme yoluyla ve yüzde elli altısının da kişisel temaslara aracılığıyla yeni işlerini bulmuş olduklarını belirtmektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak, zayıf bağların genel olarak daha önemli olduğuna ve kişiyi daha büyük kaynaklara ulaştırdığına inanan Granovetter, bu temaslara çoğunun (yüzde seksenden fazlasının) yakın akraba veya tanıdıklardan daha çok, uzak kişilerle kurulmuş olduğunu vurgulamaktadır.

Bourdieu gibi birçok bilim insanının ailenin sahip olduğu ekonomik sermayenin sosyal eşitsizlikleri neden olduğunu savundukları gözlemlenmektedir. Zira ekonomik kaynaklara sahip olmanın güç ve fırsatların sağlanmasında önemli bir etkisi bulunmakta ve liyakate dayalı eğitim sistemlerinde başarı ve daha ayrıcalıklı eğitim kurumlarına giriş ailenin sahip olduğu ekonomik ya da kültürel sermayesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ((Dufur, Parcel ve Troutman 2013; Wallace ve Wolf 2004: 129).

Ailelerin ekonomik sermayeye sahiplik düzeylerinin sosyal sermaye oluşumunu farklılaştırdığı yapılan çalışmaların bulgularında da görülebilmektedir. Lareau'nin (2011) yaptığı çalışmada orta ya da alt sınıfta yer alan veya yoksul olan çocukların eşit bir biçimde sosyalleşme sürecini deneyimlemedikleri ve ev içinde farklı stratejilerle büyütüldükleri gözlemlenmiştir. Orta sınıfta yer alan aileler çocuğun yetiştirilmesine yoğunlaşıp, çocuğun gelişiminde önemli aktivitelere önem vermekte ve akademik açıdan başarılı olmasını desteklemektedirler. Diğer taraftan, alt sınıfta yer alan yoksul aileler çocuğun gelişiminde çok az aktiviteye yer vermekte ve çocuğun doğal bir biçimde büyümesini beklemektedir. Ayrıca bu tür ailelerin çocukları ile daha az oynadıkları ve konuştukları ve çocuğun kendi başına daha fazla vakit geçirmesine izin verdikleri belirtilmektedir (Hart ve Risley 1995).

Diğer taraftan, ailenin sahip olduğu sosyal sermaye bireyin ekonomik sermayesini artırmasına katkı sağlayabilmektedir. Dört yüzden fazla aile şirketi üzerinde yapılan çalışmada (Sorenson vd. 2009), çalışma hayatında gerekli olan etik değerlerin ailenin sosyal sermayesi ile pozitif bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Ailede öğretilen iş birliği ve sorumluluk anlayışının, bireyi özerk yetiştirme tarzının ve ahlaki normların ailenin sosyal sermayesini oluşturduğu ve bu sermayenin çalışma hayatında başarıyı getirdiği ve kuruluşun daha fazla tanınmasına katkıda bulunduğu görülmüştür.

Bununla birlikte, özellikle Türkiye'de çocukların eğitim, sosyal ve kültürel kaynaklara erişimi yoksulluğa ve toplumdaki egemen düşünce kalıplarına bağlı olarak engellenebilmektedir. Çok çocuklu ve yoksul ailelerde aile cinsiyet ayrımcılığının deneyimlendiği bir alan olmakta ve ailede kaynakların ve fırsatların cinsiyetler arasında eşit bir biçimde dağıtımı yapılmamaktadır (Ferreira ve Gignoux 2010: 6). Bu durum aynı aileden yer alan bireylerin sosyal sermaye oluşumlarını farklılaştırmaktadır.

### 4.3. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Sosyal Sermaye

Çocukla ebeveynler arasındaki ilişki ve annelik ve babalık gibi aile içi roller çocuklar için farklı sosyal sermaye kaynaklarının üretimini sağlamaktadır. Özellikle annenin sahip olduğu değerleri çocuğa aktarması, çocuğu desteklemesi ve ailenin çocuğa örnek modeller sunması bireyin ilerleyen dönemlerde oluşturacağı sosyal sermayesini olumlu bir biçimde etkilemektedir (Reay 1998: 82; Tolonen 2005: 344-6; Wright vd. 2001: 2). Diğer taraftan, aile bağları geleneksel bir biçimde kadının siyasi ve ekonomik ağlara erişimini azaltan, bu tür ağlardan dışlayan ve erişimini sınırlayan bir nitelik taşıırken, babalık rolü bireyin ilişkilerinde daha fazla dikkate alınmasını sağlamakta ve statüsünü yükseltebilmektedir (Sapiro 2004: 167).

Bununla birlikte, aile içi rollerin sosyal sermaye açısından önemi incelendiğinde, babalık rolü ile evin yönetiminin erkekte olması, babanın gücü, ekonomik kaynakları ve fırsatları kontrol etmesi, babayı model alan çocuğa sosyal ilişkilerini kontrol etme ve düzenleme sorumluluğu kazandırabilmektedir (Sapiro 2004:167). Diğer taraftan aile yapısını güç ve iktidar bağlamında ele alan bilim insanlarına göre, erkeğin ev içindeki kaynaklara sahip olması ve gücü elinde bulundurarak diğerleri üzerinde tahakküm kurması aile bireylerinin sosyal sermaye üretimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Erkeğin kadın üzerinde özellikle kurduğu tahakküm, kadının çalışma hayatına katılarak elde edebileceği kaynaklara erişimini engellemekte ve sosyal aktivitelerini sınırlandırabilmektedir. Bu nedenle Arneil, (2006: 17) uzun süre devam eden birincil grup üyeliğinden yararlanmanın, özellikle başkasının herhangi bir sermaye türüne ulaşmasını engellemeye başladığı anda, toplumsal düzeyde zamanla daha geniş eşitsizliklerin ortaya çıkmasını teşvik ettiğini ifade etmektedir.

Diğer taraftan ailede rol model alınan kişilerin ve annelik rolünün kadınları sosyal sermayenin en önemli aktörü olarak görülen sivil toplum kuruluşlarına katılıma teşvik ettiği, kadınların daha geniş ve çeşitli ağlara erişmelerine katkı sağlayarak sosyal sermaye üretimlerini hızlandırdığı görülmektedir (Gök 2014; Silvey ve Elmhirst 2003; Naples 1998; Young 1990). Ayrıca anneliğin ilişki kurma üzerinde etkisi olduğu, annelerin kendileri gibi çocuklu kadınlarla daha fazla ilişki kurdukları tespit edilmiştir (Ravanera vd. 2005).

Yapılan çalışmalarda (Young 1990; Gök 2014; Gitell vd. 1999) kadınların kendi çocukları için daha iyi bir dünya bırakma isteğinin onları çevrenin sorunlarına karşı daha duyarlı kıldığı ve bu bakış açısının anne tarafından çocuğuna aktararak<sup>5</sup>; ağların oluşumunu ve anlamlı eylemlerin devamını sağladığı görülmüştür. Bununla birlikte, söz konusu çalışmalarda gönüllü kuruluşlarda çalışan kadın idarecilerin kendi annelerinin değerlerinden, bakış açılarından ve yaşadıkları sorunlardan etkilenerek gönüllü kuruluşlara katıldıkları ve motive oldukları görülmektedir.

Aile içi rollerin neden sosyal sermaye üretimini bu denli etkilediğini ortaya koymak için literatürde duygusal sermaye kavramının kullanıldığı görülmektedir. Sosyal sermayenin bir parçası olarak kabul edilen duygusal sermaye; sosyal sermayenin bilinen unsurlarının (ağlar, tanınma ve yetenekler gibi) yanı sıra kadınların katıldıkları aktivitelere ailenin etkisinin ve desteğinin nasıl yansıdığının ortaya çıkarılması ve eylemlerin yapılma nedenlerinin anlaşılması için iyi bir araç olarak görülmektedir (Young 1990: 346). Bununla birlikte, çocuk sahibi olan ailelerin birden çok aktiviteye katılmaları; okula gönderme, okuldaki faaliyetlere ve kulüp çalışmalarına katılma, çocuğun okuldaki başarısını takip etme ve durumunu gözleme gibi işler birden çok kişi ile ilişkilerin kurulmasını gerektirmektedir.

#### 4.4. Ailenin Sosyal Sermaye Üretim Süreci Üzerinde Etkili Olan Makro Faktörler

Bir toplumun sahip olduğu kültürün muhtevası, ailenin sahip olduğu inanç sistemi, davranış örüntüleri ve değerler, ilişki kurma biçimlerini, ilişki kurulan insan sayısını ve ilişki türlerini etkileyebilmektedir. İlişkisel sosyal sermayenin miktarını belirleyen bu durum, kaynak değişimini ve kaynak değişimi ise karşılıklı ve güven gibi normların üretimine katkı sağlamaktadır (Esser 2008: 30).

Birçok bilim insanına göre modernleşmenin getirdiği aile yapısındaki değişimler ailenin sosyal ve kültürel yeni formlarını ortaya çıkarmakla birlikte, modernleşmenin en önemli sonuçlarında biri olan bireyci topluluklar sosyal sermaye üretimini olumsuz etkilemektedir. Zira bireyci topluluklarda bireyin bağımsız hareket etmesi ve başkalarını dikkate almadan kendi çıkarları doğrultusunda yaşamını devam ettirmesi bunda etkili olmaktadır (Edwards vd. 2003; Dökmen 2009; Kağıtçıbaşı, 2012). Doğu toplumlarında özellikle başkalarının beklentilerine bağlı yaşayan toplulukçu birey modeli yaygın iken, batı toplumlarında kendi isteklerini başkalarının isteklerinden önce dikkate alan bireyci model yaygınlık göstermektedir. Örneğin, Popenoe'ye (1991) göre İsveç'te bireycilik ve kendini gerçekleştirme kültürünün yaygınlaşması ve dinin etkisinin azalması ailelerin aşınmaya başlamasına neden olmuştur.

Benzer bir biçimde aile üyelerinin birbirine ekonomik olarak bağımlı oldukları geleneksel aile yapılarında dinin ve ekonominin davranışlar ve tercihler üzerindeki etkisi daha fazla olmaktadır. Bazı dini kurallar ekonomik kaynaklar başta olmak üzere kişinin ya da toplumun sahip olduğu kaynakları ihtiyaç durumunda olanlarla paylaşmasını ya da tüketimi azaltmasını desteklemektedir<sup>6</sup>. Diğer taraftan aileye ekonomik açıdan bağımlı olmayan bireylerin daha özgürlükçü davranışlar sergiledikleri ve tercihlerde bulunduğu gözlemlenirken, bu durumun sosyal sermayeyi olumsuz etkilediği de düşünülmektedir. Nahapiet ve Ghoshal'a (1998: 255-7) göre bireyin destekleyicileri varsa, bağımlılık azdır, bu durumda sosyal sermaye üretimini azaltmaktadır.

<sup>5</sup>Bourdieu bu aktarma işini kültürel sermaye kavramı ile açıklamaktadır.

<sup>6</sup> Protestan Ahlakı çok çalışmayı fakat az harcamayı teşvik etmektedir. İslamiyet'te anne- baba başta olmak üzere akrabalar ve yoksullara iyilik yapılması tavsiye edilmektedir.

Bağımlılık ilişkilerinin az olduğu, ekonomik anlamda gelişmiş ve refah seviyesi yüksek olan toplumlarda sosyal sermaye üretiminde azalmalar olabileceği ifade edilmektedir. Zira ekonomik seviyenin yüksek olduğu toplumlarda devlet birçok aktörün ve kuruluşun yapacağı işleri yerine getirdiğinde, ebeveynlerin çocuklarına yatırım yapmayı önemli görmediği, topluluk üyelerinin bir diğerine yardım etmenin gerekliliğine inanmadığı ve başkalarının sırtından geçinmenin yaygınlaştığı bir toplum türü ortaya çıkabilmektedir. Bu durum da sosyal sermayenin azalmasına neden olabilmektedir (Edwards vd. 2003: 5). Diğer bir ifadeyle, devletin aşırı büyümesi ve hizmet alanını genişletmesi, ailenin işlevlerinin bir kısmını üstlenmesine neden olurken, bu alandaki sosyal sermaye üretimini de olumsuz etkileyebilmektedir. Popenoe'ye (1991) göre devlet çocuk bakım merkezleri ile ailenin çocuğa vereceği duygusal güvenlik ihtiyacını karşılayamamaktadır. Küçük çocukların ve gençlerin bakımında samimi gruplar profesyonel gruplardan daha iyi iş görmektedirler.

Bununla birlikte, devletin zayıf olduğu toplumlarda gelir dağılımındaki eşitsizlik ve eğitim seviyesindeki düşüklük özellikle alt sınıfta yer alan bireylerin daha az sosyal sermaye üretimine (güven düzeyinin düşmesine) neden olabilmektedir. Zira ailenin bireye sunduğu fırsatların yetersiz olduğu durumlarda, devletin özellikle eğitim almaya, meslek edindirmeye ve iş bulmaya ilişkin sunduğu imkânlar bireylerin daha zengin ve çeşitli ağlara erişimini artırabilmektedir. Bu durum bir toplumda sosyal hareketliliği artırarak sosyal eşitsizliklere dayalı tabakalaşmayı azaltabilmekte ve devlete karşı genelleştirilmiş güveni artırabilmektedir.

## 5. Sonuç

Kişiler arasındaki ilişkilerin gayri resmileştiği ve çıkara dayandığı, kişisel çıkarların kamusal yarardan üstün tutulduğu, kamusal alan ile özel alan arasındaki ayırımın belirsizleştiği, insanların neredeyse boş zamanlarının tamamını medya ve kitle iletişim araçları ile değerlendirdikleri ve sosyal hayattan kopmaya başladığı günümüz toplumlarında, sosyal sermayeye olan ilgi her geçen gün artmaktadır. Zira sosyal sermaye insanları bir araya getirerek yalnızlaşmayı azaltmakta, değer verilmeyen ve unutulmaya yüz tutulmuş birçok ilişki biçiminin tekrar yaşatılmasını ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamaktadır. Sosyal sermayenin bireysel ve toplumsal bu getirileri sosyal sermayenin en önemli aktörlerine odaklanan çalışmaların sayısını artırmaktadır. Bu çalışmada sosyal sermayenin en önemli aktörlerinden biri olan ailenin sosyal sermaye üretim süreci incelenmiş ve aile yapısında gözlemlenen değişimlerin sosyal sermaye üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çalışmanın Türkiye'de yapılacak çalışmalara öncülük etmesi ve ailenin sosyal sermaye üretimindeki yerinin zayıflamaya başladığı ile ilgili ortaya çıkan tartışmalara katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Sosyal sermayeyi tanımlama çalışmalarında (Bourdieu 1997; Portes 1998; Coleman 1988; Putnam 1995; Woolcock 2001) sosyal sermayenin aileye ait bir değer olarak tanımlandığı görülmektedir. Zira ailenin sosyalleşmenin ilk başladığı yer olması, değerlerin içselleştirilmesine katkı sağlaması, dayanışmayı teşvik etmesi ve sosyal kontrol aracılığıyla bireylerin eylemlerini belirlemesi sosyal sermayenin oluşumu için çok önemli bir kaynak olarak görülmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, sosyal sermayenin en önemli unsuru olan güvenin en önemli kaynağı olarak aile yerini korumaktadır. Aile hem bağ kuran hem de köprü kuran sosyal sermaye için önemli bir kaynak olarak görülmekte ve ailenin sahip olduğu beşeri, sosyal, kültürel ve ekonomik sermayesi bireyin ilerde oluşturacağı sosyal sermayesine etki etmektedir. Aile içi güven, güçlü diyalog, destek alma, öğretilen değerler, bilgi ve beceriler sermaye çeşitlerinin bir diğerine dönüşümünü kolaylaştırmaktadır.

Ailenin sosyal sermaye üretimini ölçmeye yönelik yapılan çalışmalarda farklı konu başlıklarına yoğunlaştığı görülmektedir. Sosyal sermaye oluşumlarında aile yapısının önemine dikkati çeken çalışmaların (Coleman 1988, 1991; Putnam 1995; Ravanera vd. 2005) yanı sıra aile içi ve dışı sosyal sermaye üretimlerini ölçmeye yönelik çalışmalar da bulunmaktadır (Morrow 1999; Stone ve Hughes 2002; Israel vd. 2001; Edwards Franklin ve Holland 2003). Aile içi sosyal sermaye üretimi temel

ihtiyaçları giderme, okul ödevlerine yardım etme, okul aktivitelerine katılma, çocukları yüksek eğitime geçme için motive etme gibi birçok eylemin ebeveynler tarafından gerçekleştirilme durumlarına bağlı olarak ölçülmektedir. Ayrıca ebeveynlerin kitle iletişim araçlarının kullanımını sınırlandırarak ve zararlı ilişkilerin kurulmasını engelleyerek sosyal sermaye üretimini artırabileceği dikkate alınmaktadır.

Ailede sosyal kontrol uygulamalarının göstergesi olan bu eylemlerin yanı sıra söz konusu çalışmalarda ailenin sosyal sermayesinin azalmasına etki eden faktörlerin tespit edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu faktörler arasında; göçün, tek ebeveynli aile yapısında ve boşanma oranlarında gözlemlenen artışın, annenin ev dışında çalışma hayatında yer almaya başlamasının ve geleneksel aileden çekirdek aileye geçişin önemli olduğu belirtilmektedir. Özellikle ebeveynlerin her ikisinin de çalıştığı ailelerde çocuklarla geçirilen zamanın azalmasının ve oturlan yerin çok yakınında akrabaların bulunmayışının sosyal sermaye eksikliğine neden olduğu belirtilmektedir.

Ailenin sosyal sermayesi üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu düşünülen bu faktörler her ailenin sosyal sermaye üretimine aynı ölçüde etki etmemekte ve aile sosyal sermayenin negatif yönlerinin deneyimlendiği bir alan olabilmektedir. Aile bireyleri dışındakilerin sosyal sermayenin nimetlerinden istifade edememeleri ve dışlanmaları, aile bireylerinin özgürlüklerinin kısıtlanması, eylemlerinin kontrol edilmesi ve aile bireylerden aşırı talepte bulunma ailede sosyal sermayenin negatif yönlerinin deneyimlendiğini göstermektedir. Özellikle geleneksel aile türlerinde akrabalık bağlarının kuvvetli olması yoğun ve kapalı ağlara örnek teşkil ederken, bu niteliklere sahip ağların güven ve sınırlandırılmış dayanışmayı artırdığı görülmektedir. Diğer taraftan aile bağlarına çok fazla bağlılık sosyal sermaye açısından erişilebilecek kaynakları azaltmakta ve yeni ağların inşasını zorlaştırmaktadır. Parçalanmış aile yapısı ise akrabalık bağlarına zarar vermekte ve sosyal sermayenin azalmasına neden olmaktadır. Zira bireylerin özellikle ekonomik fırsatlara erişimlerinin akraba gruplarına üyeliğe bağlı olarak değiştiği belirtilmektedir (Morrow, 1999).

Aile yapısı ile sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi gösteren bu bulgular, sosyal sermayenin bireysel bir değer olduğuna işaret etmektedir. Zira ailenin sosyal sermayesinin grup birlikteliğinin bir sonucu olması sosyal sermayenin kolektif bir değer olduğunu düşündürürken, ailede fırsatların ve kaynakların paylaşımında cinsiyet temelli bir ayrımlaşmanın olması ve ailelerin sosyo- ekonomik düzeylerinin farklılık göstermesi sosyal sermayenin bireysel bir değer olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de ailenin sosyal sermaye üretimini artırmak için birçok toplumsal sorunun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Özellikle, aile içi iletişimsizlik ve şiddet, yoksulluk, madde bağımlılığı, cinsiyet ayrımcılığı ve çocuk evlilikler gibi sorunlar ailede sosyal sermaye oluşumunu engelleyebilmektedir. Çocuk evliliklerin ya da kadına yönelik şiddet olaylarının intiharla son bulması Türkiye’de aile kurumuna olan güvenin eksik olduğunu gösteren önemli bir kanıttır. Zira aileye güvenin olmadığı ve aile desteğinin görülmediği durumlarda bireyler daha fazla ruhsal sorunlar yaşayabilmektedir.

Bununla birlikte, doğum oranlarındaki düşüşle birlikte ailedeki birey sayısının ve dolayısıyla akraba ağlarının azalması sosyal sermaye üretimini olumsuz etkilemekte ve çocuk esirgeme kurumunda kalan çocuk sayısının artması ailenin sosyal sermaye üretimindeki rolünü ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle aileyi kalkındırmaya ve korumaya yönelik çalışmaların artırılması ve Batı’da uygulanan ‘Hane Koruma Kanunu’nun’ Türkiye’de de uygulanması önem taşımaktadır. Zira kocanın boşanma talep etmesi ya da ailenin sorumluluklarında kaçınması durumunda annenin ve çocukların haneden ayrılması engellenmeli ve ekonomik sermaye yoksunluğu ortadan kaldırılmalıdır.

Son olarak, küreselleşmenin etkisi ile artan serbest kültürler değişimleri, aile bireylerini bir araya getiren geleneksel yaşam biçimlerini ve toplumu bir arada tutan değerleri aşındırmaya başlamıştır. Bu nedenle, değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar yaygınlaştırılarak dayanışma ve paylaşım gibi değerlerin eğitim programlarına daha fazla dâhil edilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca medya ve kitle iletişim araçlarının boş zaman değerlendirme üzerindeki yoğun etkisi ilişkileri zayıflatmakta, insanları

verimsiz hale getirmekte ve yalnızlaştırmaktadır. Bu bağlamda, yüz yüze ilişkilere dayanan sosyal aktivitelerin ve kamusal yararı esas alan gönüllü birlikteliklerin yaygınlaştırılması ve bunlara katılımın desteklenmesi önem arz etmektedir

### Kaynakça

- Adler, Paul. S., Seok-Woo Kwon. 2002. "Social Capital: Prospects For A New Concept. " *The Academy of Management Review*, Vol. 27:1, 17-40.
- Arneil, Barbara. 2006. *Diverse Communities: The Problem With Social Capital*. New York, Cambridge University Press.
- Astone, Nan M., Nathanson, Constance, Schoen, Robert & Kim, Young. 1999. "Family Demography, Social Theory, and Investment in Social Capital." *Population and Development Review*, 25 (1): 1-31.
- Başak, Suna. 2010. "Gönüllü Kuruluşlara Üyelik ve Katılımda Toplumsal Cinsiyet ve Sınıf." *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45 (1): 77-98.
- Boehnke, Klaus, Hagan, John & Merkens, Hans. 2000. "Right-wing Extremism Among German Adolescents: Risk Factors and Protective Factors." *Applied Psychology*, 47 (1): 109-126.
- Bolton, Michele. K. 2000. *The Third Shift: Managing Hard Choices in Our Careers, Homes and Lives as Women*. New York: Jossey-Bass.
- Bourdieu, Pierre. 1986. The Forms of Capital, içinde J.G. Richardson (ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (ss. 241-258), New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, Pierre. 1980. "Le Capital Social." *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 31, 2-3.
- Bourdieu, Pierre. (1977). *Outline of A Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, Translated by R. Nice.
- Bruegel, Irene. 2000. The Feminisation of Employment and the Unemployment of Men, içinde *Work and Inequality*, eds. M. Noon ve E. Ogbonna. Basingstoke: Macmillan.
- Burt, Ronald. S. 1992. *Structural Holes: The Social Structure of Competition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Burt, Ronald .S. 1998. "The Gender of Social Capital." *Rationality and Society*, 10 (1): 5-47.
- Coleman, James. S. 2000. *Foundations of Social Theory*. USA: Harvard University Press.
- Coleman, James. S. 1991. Prologue: Constructed Social Organisation, in P. Bourdieu and J. Coleman (eds) *Social Theory for a Changing Society*. Boulder, CO: Westview Press
- Coleman, James. S. 1988. "Social Capital in the Creation of Human Capital." *American Journal of Sociology*, 94, 95- 121.
- Crosnoe, Robert. 2004. "Social Capital and the Interplay of Families and Schools." *Journal of Marriage and Family*, 66: 267-280.
- Dökmen, Zehra. Y. 2009. *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dufur, Mikaela J., Parcel, Toby. L., & Troutman, Kelly. P. (2013). Does capital at home matter more than capital at school? Social capital effects on academic achievement. *Research in Social Stratification and Mobility*, 31, 1-21
- Durkheim, Emile. 1973. *Moral Education: A Study in the Theory and Application of the Sociology of Education*. New York: Free Press.
- Durkheim, Emile. 1964. *The Division of Labor in Society*. New York: FreePress.
- Dyk, Patricia. H., Wilson & Stephan M. 1999. "Family-based Social Capital Considerations as Predictors of Attainments among Appalachian Youth." *Sociological Inquiry*, 69 (3), 477-503.
- Edwards, Rosalind, Franklin, Jane, & Janet Holland. 2006. *Assessing Social Capital: Concept, Policy, and Practice*. London: Taylor and Francis.
- Edwards, Rosalind, Franklin, Jane, & Janet Holland. 2003. *Families and Social Capital: Exploring the Issues*. Families & Social Capital. ESRC Research Group Working Paper No. 1. London: London South Bank University.

- Esser, Harmut. 2008. The Two Meanings of Social Capital. Dario Castiglione, Jan W. van Deth, and Guglielmo Wolleb, eds. *The Handbook of Social Capital*. (pp. 22-49) içinde. New York: Oxford University Press.
- Ferreira, Francisco.H.G. & Jérémie Gignoux. 2010. Inequality of Opportunity for Education: Turkey, içinde Ravi Kanbur and Michael Spence (eds), *Equity in a Globalizing World, Commission on Growth and Development* (pp.131–56), Washington.
- Field, John. 2008. *Sosyal Sermaye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Furstenberg, Frank & Hughes, Mary Elizabeth. 1993. “Social Capital and Successful Development among at-risk Youth.” *Journal of Marriage and the Family*, 57, 580-592.
- Gecas, Victor & Steff, Monica A. 1990. “Families and Adolescents: A Review of the 1980s.” *Journal of Marriage and the Family*, 52, 941-958.
- Gittell, Marilyn., Ortega-Bustamente, I.S., Tracy. 1999. *Women Creating Social Capital and Social Change: A Study of Women-Led Community Development Organizations*. Silver Springs, MD: McAuley Institute.
- Gök, Maide. (2014). *Toplumsal Kalkınmanın ve Sosyal Sermayenin Bilinmeyen Aktörleri: Kadın STK'lar*. Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gönüllü, Müzeyyen ve İçli, Gönül. 2001. “Çalışma Yaşamında Kadınlar: Aile ve İş İlişkileri.” *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2001 Cilt: 25, No: 1, s. 81-100.
- Granovetter, Mark S. 1973. “The Strength of Weak Ties Hypothesis.” *American Journal of Sociology*, 78(6): 1360-80.
- Hall, Peter A. 1999. “Social Capital in Britain.” *British Journal of Political Science*, 29:3, 417-61.
- Hao, L.(1994). *Kin Support, Welfare, and Out-of- Wedlock Mothers*. New York: Harcourt, BraceWorld.
- Hart, Betty & Risley, Todd R. 1995. *Meaningful Differences in the Everyday Experience of Young American Children*. Maltimore: Paul H. Brookes.
- Holland, Janet, Weeks, Jeffrey & Val Gillies. 2003. “Families, Intimacy and Social Capital.” *Social Policy and Society*, 2 (4): 339-348.
- Hochschild, Arlie R. 1997. *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work*, New York, NY: Metropolitan Books.
- Israel, Glenn D., Beaulieu, Lionel & Glen Hartless. 2001. “The Influence of Family and Community Social Capital on Educational Achievement.” *Rural Sociology*, 66(1): 43-68.
- Jamieson, Lynn. 1998. *Intimacy: Personal Relationships in Modern Societies*, Cambridge: Polity Press.
- Kaplan, Temma. 1997. *Crazy for Democracy*. New York, NY: Routledge.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. 2012. *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji* (3. Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Lareau, Annette. 2011. *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life, second Edition with an update a Decade Later*. Berkeley: University of California Press.
- Leonard, Madeleine. 2005. “Children, Childhood and Social Capital: Exploring the Links.” *Sociology*, 39(4): 605–622.
- Leonard, Rosemary. 2000. “Older Women, Community Organisations and Social Capital.” *Third Sector Review*, 6 (1/2): 43-57.
- Lin, Nan. 2008. A network theory of social capital. Dario Castiglione, Jan W. van Deth, and Guglielmo Wolleb, eds. *The Handbook of Social Capital*. (pp. 50-69) içinde. New York: Oxford University Press.
- Lin, Nan. 2009. *Social Capital: A Theory of Social Capital and Action*. New York: Cambridge University Press.
- Molyneux, Maxine. 2002. “Gender and the Silences of Social Capital: Lessons from Latin America.” *Development and Change*, 33(2), 167-188.
- Morgan, Stephen .L., Sørensen, Aage B. 1999. “Parental Networks, Social Closure, and Mathematics Learning: A test of Coleman’s Social Capital Explanation of School Effects.” *American Sociological Review*, 64, –681.



- Morrow, Virginia. 2004. Conceptualizing Social Capital in Relation to Well-being of Children and Young People: Is it Different for Girls?, içinde *Gender and Social Capital* (eds. B. O'Neill ve E. Gidengil), ss.127-150. Londra: Routledge/Taylor and Francis.
- Nahapiet, Janine & Ghoshal, Sumantra. 1998. "Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage." *Academy of Management Review*, Vol. 23 (2): 242-66.
- Naples, Nancy. A. 1998. *Grassroots Warriors: Activism Mothering, Community Work and the War on Poverty*. New York: Routledge.
- Parcel, Toby.L. & Elizabeth G. Menaghan. 1994. *Parents' Jobs and children's lives*. New York: Aldine.
- Phillips, Anne. 2002. Does Feminism Need a Conception of Civil Society? In *Alternative Conceptions of Civil Society* (pp 71-89), ed. S. Chambers and W. Kymlicka. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Pinkerton, John & Dolan, Pat. 2007. "Family Support, Social Capital, Resilience and Adolescent Coping." *Child and Family Social Work*, 12, 219-228.
- Portes, Alejandro. 1998. "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology." *Annual Review of Sociology*, 24: 1-24.
- Popeoe, David. 1991. "Family Decline in the Swedish Welfare State." *Public Interest*, (1), 65-77.
- Putnam, Robert D. 2004. "Commentary: Health by Association: Some Comments." *International Journal of Epidemiology*. 33, 4, 667-671.
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone*. New York: Simon and Schuster.
- Putnam, Robert D. 1995. "Bowling Alone: American's Declining Social Capital." *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- Putnam, Robert. D. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Ravanera, Zenaida & Rajulton, Fernando. 2010. "Measuring Social Capital and its Differentials by Family Structures." *Social Indicators Research*, 95: 63-89.
- Ravanera, Zenaida, Beaujot, Roderic & Liu, Jianye. (2009). "Model of Earning and Caring: Determinants of the Division of Work." *Canadian Review of Sociology*, 46(4), 319-337.
- Reay, Diane. 1998. *Class Work: Mothers' involvement in their Children's Primary Schooling*. London: University College Press, Taylor and Francis Group.
- Sapiro, Virginia. 2004. Gender, Social Capital and Politics, içinde *Gender and Social Capital* (eds. B. O'Neill ve E. Gidengil), ss.151-183. Londra: Routledge/Taylor and Francis.
- Sedano, Alfredo. R., Aguilera, Juan. C., & Costa-Paris Ana. (2009). The decline of the family as a source of social capital in the EU: Some indicators. *Gestión Educativa*. 12(3), 161-177.
- Silvey, Rachel & Elmhirst, Rebecca. 2003. "Engendering Social Capital: Women Workers and Rural-urban Networks in Indonesia's Crisis." *World Development*, 31 (5): 865-879.
- Sorenson, Ritch. L., Kenneth E., Goodpaster, Patricia R. Hedberg & Andy Yu. 2009. "The Family Point of View, Family Social Capital, and Firm Performance: An Exploratory Test." *Family Business Review*, 22: 239-253.
- Steffy, Tracy. 2008. *Women Creating Social Capital and Social Change: A follow-up Study of Women-led Community Development Organizations*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, New York: The City University of New York.
- Stolle, Dietlind. 2003. The sources of social capital, içinde M. Hooghe & D. Stolle (Eds) *Generating Social Capital: Civil Society and Institutions in Comparative Perspective*, ss. 19-42. New York: Palgrave Macmillan.
- Stone, Wendy, Gray, Matthew & Jody Hughes 2003. *Social Capital at Work*, Research Paper No.31, Australian Institute of Family Studies, Melbourne.
- Stone, Wendy & Hughes, Jody. (2002). *Social Capital: Empirical Meaning and Measurement Validity*, Research Report No.27, Australian Institute of Family Studies, Melbourne.
- Summerskill, Ben. 2002. "Selfish? Miserable? Not us, say UK teens." *Observer*, 21, 3.
- Sullivan, Mercer. 1989. *Getting Paid: Youth Crime and Work in the Inner City*. Ithaca: Cornell University Press.

- Thair, T., Risden, A. ve Sly, F. (1999). Women in the labour market: Results from the spring 1998 Labour Force Survey. Labour Market Trends, March.
- Tolonen, Tarja. 2005. "Locality and Gendered Capital of Working-class Youth." *Young*, 13(4): 343-361.
- Tsai, Wenpin & Ghoshal Sumantra. 1998. "Social Capital and Value Vreation: The Role of intra-firm Networks." *Academy of Management Journal*, 41: 464-476.
- Uğuz, Hülya E. 2010. *Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Bir Yaklaşım Sosyal Sermaye*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Ulusoy, Demet. 2013. Toplumsal Cinsiyet. *Davranış Bilimleri*. Ed. Güngör-Ergan, N, Kütük, B. ve Coştur, R. içinde, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ünal, Ahmet Zeki. 2013. "Yerinden Olmuşların Yoksulluğunu Yeniden Üreten Habitus." *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (25): 105-112.
- Waldinger, Roger. 1995. "The other side of Embeddedness: A Case Study of the Interplay between Economy and Ethnicity." *Ethnic and Racial Studies*, 18, 555-80.
- Wallace, Ruth A. & Wolf, Alison. 2004. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (Çev. Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas. Doğubatı Yayınları.
- Woolcock, Michael. 2001. "The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes." *Canadian Journal of Policy Research*, 2:1: 10-17.
- Wright, John P., Cullen, Francis T. ve Miller, Jeremy T. 2001. "Family Social Capital and Delinquent Involvement." *Journal of Criminal Justice*, 29, 1-9.
- Yancy, Rochelle. P., Di Tomaso, Nancy & Corinne Post. 2005. "The Social Capital Resources of Gender and Class Groups." *Michigan Sociological Review*, 19: 115-137.
- Young, Iris Marion. 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Zhou, Min & Bankston III., Carl L. 1996. Social Capital and the Adaptation of the Second Generation: The Case of Vietnamese Youth in New Orleans. Pp. 197-232 içinde *The New Second Generation*, Ed. Alejandro Portes. New York: Russell Sage Foundation.

### Extended English Abstract

It is seen that studies on social capital and family are very limited, in those studies enough information is not given regarding family's social capital formation and how observed changes in the structure of family effect social capital formation. Moving from this point, in current study the question about whether changes in the family structure with the effect of modernization have negative or positive effects on the production of family social capital moving from previous studies' findings. Thus, with current study, it is aimed to contribute emerging debates about family's place on the production of social capital and whether social capital is individual or collective value.

Social capital is defined by many thinkers, such as Bourdieu, Portes, Coleman, Putnam and Woolcock, as an asset belonging to the family. Because family is first place where socialization started, has role on the internalization of values, promotes solidarity, and determines the actions of individuals through contributing social control and those issues make family an important source for the formation of social capital. In particular, domestic confidence, strong dialogue, get support, taught values, knowledge and skills facilitate the forms of capital to each other. However, family roles and people who are taken as a model also have an impact on social capital. Family is seen as an important resource for both bridging and binding social capital, and family's human, social, cultural and economic capital have effects on individual's future social capital. On the other hand, the state's economic levels of welfare, social equity production, religious values, and culture have an impact on the production of family social capital.

In current study it is seen that there is no consensus between researchers about how to measure social capital in the family. In some studies, increased emphasis is given on research to measure

social capital within the family, whereas in some research non-family networks are in focus and the amount and intensity of family social capital are tried to be determined. In studies which are focused on non-family networks, strength of networks, use of frequency, and accessibility have an important role on formation of social capital and determine sense of individual self-reliance status and the number of people that confidence is to determine the nature of the network.

It is seen that in the studies beside networks which are indicator of social control in the family, factors affecting the decline of family social capital are also tried to be determined. These include; immigration, the increase observed in single-parent families and divorce rate type, the mother's working outside the home and life begin to take place it is stated that it is important to pass the traditional nuclear family. In particular, it is stated that in the parents where both mother and father are working, spending time with children is reduced and lack of relatives nearby of residence cause lack of social capital.

Which is thought to have a negative impact on the social capital of the family to the same extent, those factors do not affect the production of each family at same level and social capital can be an area that experienced the negative aspects. Not benefiting from blessings of social capital and exclusion of non-family members, restriction of individuals freedom, control their actions, and excessive demand from family members show experiencing negative direction of social capital. Especially if you have strong bonds of kinship in traditional family types, while an example of the intense and off the network, the network has these attributes are discussed confidence and improve delimited solidarity. On the other hand, much more obedience to family ties reduces reachable resources in terms of social capital and makes it difficult to build new networks. Then, individuals are given access to economic opportunities, especially for groups that vary depending on membership for their relatives.

However, the fundamental characteristics of family structure cause to a differentiation of the production process and the amount of social capital. Some researchers argue that the negative effects of social capital on the transition to the traditional nuclear family, on the other hand, some sociologists show that they deal with in terms of the negative effects of the social capital of traditional family structures. Especially in traditional family very little social mobility and restriction of individual freedom, increasing divorce rates in nuclear family make family types more discussible in terms of social capital.

The small number of children in nuclear families causes less of intergenerational family ties, even many women workers are not willing to bear children and because of divorces many children do not grow up in family environment. Therefore, the demise of the traditional family is damaging to people's social capital accumulation. On the other hand, Fukuyama defines nuclear family as the place where trust is built with strong family values and norms to be connected to an authoritarian state too much and would lead to a weak civil society. Because the traditional family values that create dependent individuals, hinder the development of community and people's creativity, and it is thought that they should have only included individuals who rely on relatives to volunteer and collective network.

The differentiation of social capital formation depending on the family structure indicates that social capital is an individual value. While family's social capital is a result of group unity it shows that social capital is a collective value, gender-based differentiation on the share of opportunity and resources in the family and existing limitations with families' socio-economic level differentiation indicates that social capital is an individual value.